

С. О. Книженко

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВІДНОСНО ОСІБ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ
ПОВ'ЯЗАНА ЗІ ЗДІЙСНЕННЯМ ПРАВОСУДДЯ**

Вивчено злочини, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, та розроблено елементи їх криміналістичної характеристики. Визначено типові способи, обстановка та сліди таких злочинів. Розкрито характеристики особи злочинця та потерпілого, типові мотиви вчинення досліджуваних злочинів.

Ключові слова: методика розслідування злочинів, криміналістична характеристика злочинів, злочини проти правосуддя, здійснення правосуддя.

Постановка проблеми. Судова влада є основою створення та функціонування правової держави. Гарантією ефективного забезпечення правосуддя є кримінальна відповідальність за посягання на нормальну діяльність як судової влади, так і органів, що сприяють процесуальній діяльності з виконання судом функцій правосуддя, а також органів, що виконують винесені судами вироки, ухвали, постанови та інші судові рішення.

Одним із видів злочинів проти правосуддя є злочини, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя. До них відносяться: погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України); умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України); умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України).

Хочемо відмітити той факт, що на сьогодні вказані злочини набули значного поширення на території нашої держави. Так, за статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної

прокуратури України кількість таких злочинів за останні десять років збільшилася в рази [1; 2], що свідчить про їх суспільну небезпеку.

Окрім того, слідчі при розслідуванні досліджуваних злочинів стикаються з низкою проблем, які пов'язані з організацією їх розслідування, доведенням мотивів таких злочинів, наявністю активної протидії з боку підозрюваних.

Викладене свідчить про актуальність формування методики розслідування злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, інформаційною основою якої є їх криміналістична характеристика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття та елементи криміналістичної характеристики злочинів були предметом дослідження у працях Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, В. К. Гавла, І. Ф. Герасимова, О. Н. Колесниченко, І. М. Лузгіна, В. О. Образцова, В. Т. Танасевича, М. П. Яблокова та інших учених. Окрім того, вказаними авторами також розкрита роль криміналістичної характеристики при формуванні окремих криміналістичних методик. Але на жаль, на сьогодні в юридичній літературі відсутні роботи з методики розслідування злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, й відповідно не розроблена їх криміналістична характеристика. Вказана ситуація обумовлює необхідність криміналістичного дослідження вищевказаних злочинів та розробки ефективних методів їх розслідування.

Тому **метою** цієї статті є розкриття елементів криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в юридичній літературі щодо розуміння криміналістичної характеристики злочинів висловлюються різні підходи. Так, одні вчені вважають криміналістичну характеристику злочинів важливим елементом криміналістичної методики [3, с. 147; 4–6]. Інші заперечують її існування й визначають її як криміналістичний фантом [7, с. 221–223].

Не вдаючись до дискусій, відзначимо, що ми підтримуємо тих криміналістів, які вважають, що криміналістична характеристика злочинів є обов'язковим елементом окремої криміналістичної методики й сприяє правильному вибору слідчим найбільш оптимальних напрямків розслідування як у цілому, так і на окремих його етапах [4, с. 101].

Розкриваючи елементи криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів, зауважимо, що ними є: особа злочинця та потерпілого, предмет злочинного посягання, способи та обстановка вчинення злочинів, сліди злочинів.

Надаючи характеристику особи злочинця, зазначимо, що вказані злочини найчастіше вчиняються чоловіками, освітній рівень яких невисокий. Так, серед осіб, які були засуджені за такі злочини, 23 % становили особи з неповною середньою освітою, 39 % – із середньою освітою, 38 % – із середньою спеціальною освітою. Крім того, такі

особи, як правило, вже були раніше суджені (85 %) за насильницькі та корисливі злочини. Слід зазначити, що майже третина досліджених злочинів була вчинена в стані алкогольного сп'яніння.

За характером особи, котрі вчиняють злочини щодо осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, є неврівноваженими, нетерпимими, агресивними, жорстокими. Мотивами вчинення таких злочинів найчастіше є помста, залякування. Однак результати проведеного дослідження свідчать про те, що в окремих випадках вказані злочини можуть також вчинятися й із корисливих мотивів. Так, громадянин К. з метою рейдерського захоплення АТЗТ «Книга» напав на громадянина А., який представляв інтереси вказаного товариства у цивільному провадженні. Під час нападу К. погрожував А., наніс йому тілесні ушкодження та відібрав документи, що стосуються корпоративних прав АТЗТ «Книга» [8].

Потерпілими від таких злочинів є особи, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя: судді, народні засідателі, присяжні, захисники, представники осіб. Даючи характеристику потерпілої особи, зауважимо, що найчастіше ними стають судді. Водночас матеріали проведеного дослідження вказують на те, що непоодинокими є випадки, коли потерпілими були також захисники, представники юридичних осіб (позивача або відповідача). Вчиняються такі злочини як відносно чоловіків, так і щодо жінок, доля яких становить 30 %.

Характеризуючи предмет злочинного посягання злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, зауважимо, що ним може бути як нерухоме, так і рухоме майно, що належить потерпілим. Найчастіше злочинці посягають на таке майно, як будинки, квартири, транспортні засоби тощо.

Наступним елементом криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, є спосіб злочину. Зауважимо, що під способом злочину в криміналістиці розуміють систему дій з підготовки, вчинення, приховання злочину, детермінованих умовами навколишнього середовища і психофізичними якостями особи, які можуть бути пов'язані з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов місця і часу [9, с. 12].

Способи злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, характеризуються різноманітністю і залежать від виду злочину (відповідно до статей Кримінального кодексу України).

Проведений аналіз слідчо-судової практики дозволив виокремити типові способи злочинів проти правосуддя, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя:

- здійснення погроз;
- нанесення тілесних ушкоджень;
- вбивство;
- знищення або пошкодження майна.

Відзначимо, що найчастіше досліджувані злочини вчиняються шляхом погроз та нанесення тілесних ушкоджень. Погрози можуть бути передані: 1) віч-на-віч; 2) через інших осіб; 3) в письмовій формі. Найчастіше погрози висловлюються в усній формі безпосередньо віч-на-віч особі, діяльність якої пов'язана зі здійсненням правосуддя. Рідше – по телефону або письмово через секретаря судових засідань, помічника судді або в письмовій формі. Проведений аналіз свідчить, що погрожують найчастіше суддям або їхнім рідним. Зміст погроз – убивство, нанесення тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна. Причому погрози можуть містити як одну або кілька вищевказаних дій в їх варіації, так і всі одночасно. Зауважимо, що погрози, як правило, не мають в собі стадій підготовки та приховання. Винятками є випадки, коли особа здійснює погрозу заздалегідь обираючи час, місце, спосіб погроз, підшукує осіб, через яких їх передає, тощо.

Характеризуючи способи нанесення тілесних ушкоджень, зазначимо, що вони найчастіше здійснюються стосовно представника особи або захисника. Типовими способами нанесення тілесних ушкоджень є: нанесення тілесних ушкоджень руками та ногами; нанесення тілесних ушкоджень спеціально заздалегідь підібраними предметами; нанесення тілесних ушкоджень предметами, що підібрані на місці події. Зауважимо той факт, що для визначених способів характерні як стадія підготовки, так і стадія приховання злочину. Підготовчі дії найчастіше полягають у підшукуванні співучасників та знарядь нанесення тілесних ушкоджень, виборі місця та часу вчинення злочину. Приховання злочину характеризуються такими діями, як створення алібі, знищення знарядь злочину.

Способи вчинення вбивств різноманітні: використання вогнепальної, холодної зброї, вибухових пристроїв, електричної енергії, завдання ударів по тілу різними предметами, руками, ногами, отруєння, удушення, утоплення, інші. Як правило, для таких способів характерні як стадія підготовки, так і стадія приховання злочину. Зауважимо, що злочини відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, шляхом убивства вчиняються досить рідко. Вбивство вказаних осіб, як правило, було вчинене з використанням вогнепальної або холодної зброї.

Типовими способами знищення або пошкодження майна є: розбиття, розламування, розрізання. Крім того, знищення або пошкодження майна може бути вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом. Відзначимо, що найчастіше досліджувані злочини вчиняються шляхом розбиття, розламування, рідше – підпалу.

Характеризуючи обстановку вчинення досліджуваних злочинів, зауважимо, що вона визначається певними чинниками:

1. Місце вчинення злочину, як правило, пов'язане або з місцем перебування осіб, відносно яких вчиняється злочин, або з місцем знаходження їхнього майна. Цими місцями найчастіше є: приміщення суду, службові кабінети суддів, зали судових засідань, офіси

захисників, кімнати для побачень. Окрім того, непоодинокими є випадки, коли місце вчинення злочину було пов'язане з маршрутом пересування потерпілої особи.

2. Час вчинення злочину безпосередньо пов'язаний з часом та процедурою розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних проваджень. Хочемо наголосити, що найчастіше такі злочини мають місце під час розгляду кримінальних та цивільних проваджень. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що більше половини таких злочинів були вчинені відразу після оголошення судом обвинувального вироку в залі судового засідання.

3. Зв'язки та відносини між учасниками злочину характеризуються як формальні, короткочасні, конфліктні. Формальність зв'язків визначається регламентованістю нормами закону взаємовідносин сторін під час здійснення судочинства незалежно від його виду. Короткочасність обумовлена процесуальними строками, а конфліктність передбачає наявність протилежних мотивів, розподіл учасників на ролі.

Характеризуючи типові сліди злочинів зазначеної категорії, відзначимо, що вони різноманітні, а тому вважаємо за доцільне виділити серед них такі групи:

- інтелектуальні сліди;
- сліди тілесних ушкоджень;
- сліди людини (рук, ніг, інші);
- сліди знарядь вчинення злочинів;
- сліди транспортних засобів;
- документи (записки з погрозами, рішення суду; характеризуючі підозрюваного документи тощо).

Відзначимо, що при вчиненні досліджуваних злочинів найчастіше залишаються ідеальні сліди, під якими розуміють сліди-відображення у свідомості людей і збережену в їхній пам'яті криміналістично значущу інформацію [10, с. 58]. Серед осіб, які спостерігали злочини, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, можна виділити працівників суду, відвідувачів суду. Свідками знищення (пошкодження) майна є сусіди потерпілих, перехожі. Окрему групу свідків становлять рідні підозрюваного.

Висновки. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, є обов'язковим елементом методики їх розслідування.

Важливими напрямками подальших досліджень є розробка ефективних криміналістичних методів розслідування досліджуваних злочинів.

Список використаних джерел: 1. Стан та структура злочинності в Україні (2009–2010 рр.) // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – 07.01.2011. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>. 2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення [по державі] за січень–грудень 2014 року // Генеральна прокуратура України : [офіц. веб-сайт] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/>

ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=189273. – Назва з титул. екрана. 3. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія / Б. В. Щур. – Харків : Харків юрид., 2010. – 320 с. 4. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : монография / В. П. Корж. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 412 с. 5. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика Р. Л. Степанюк та ін. ; Нац. ун-т внутр. справ. ; Чикаго-Кент коледж права Іллінойс. технол. ін-ту. – Харків : [Прометей-Прес], 2004. – 568 с. 6. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія / В. О. Малярова ; за ред. С. М. Гусарова. – Харків : Діса плюс, 2013. – 422 с. 7. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Норма, 2001. – 240 с. 8. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 1-1294/11 : від 6 груд. 2012 р., провадження № 1/2610/384/2012 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27875220>. 9. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.717 / Зуйков Георгий Георгиевич. – М., 1970. – 32 с. 10. Когутич І. І. Криміналістика : курс лекцій / І. І. Когутич. – Київ : Атіка, 2008. – 888 с.

Надійшла до редколегії 03.07.2015

Книженко С. А. Криминалистическая характеристика преступлений, совершаемых в отношении лиц, деятельность которых связана с отправлением правосудия

Изучены преступления, совершаемые в отношении лиц, деятельность которых связана с отправлением правосудия, и разработаны элементы их криминалистической характеристики. Определены типичные способы, обстановка и следы таких преступлений. Раскрыты характеристики личности преступника и потерпевшего, типичные мотивы совершения исследуемых преступлений.

Ключевые слова: методика расследования преступлений, криминалистическая характеристика преступлений, преступления против правосудия, отправление правосудия.

Knizhenko S. O. Criminalistic characteristics of crimes which are committed against persons whose activity is related with the administration of justice

One of the types of crime against justice is crimes committed against persons whose activity is associated with administration of justice. The investigators when investigating indicated crimes face a number of problems, hence the need for forensic research and development of effective methods of investigation. The purpose of the article is to outline the elements of criminological characteristics of crimes committed against persons whose activities are linked to the administration of justice.

Therefore the purpose of article is the disclosure of elements of criminalistic characteristic of crimes committed against persons whose activity is associated with administration of justice. These individuals tend to have been previously convicted of

violent and acquisitive crime. Almost a one third of the investigated crime was committed while intoxicated. The nature of a person who commits crimes against individuals whose activities are linked to the administration of justice are not balanced, not tolerant, aggressive, violent. Motives such crimes are often revenge, intimidation. Victims of such crimes are persons whose activities are linked to the administration of justice: judges, people's assessors, juries, advocates, representatives of people. The subject of a criminal assault crimes is specified as immovable or movable property belonging to victims. Most criminals are encroaching on property such as houses, apartments, vehicles. Typical ways of crimes against justice committed against persons whose activity is linked to administering of justice are: implementation of threats; infliction of bodily injuries; murder; destruction of or damage to property. The committing atmosphere of investigated crimes defined spot the offense, the time of the offense, relations between participants the crime. Among the such groups of traces allocated: intelligent track, track of bodily injuries, traces of human, traces instruments in crimes, traces of the vehicles, documents. The direction of future research is to develop an effective forensic investigation techniques investigated crimes.

Keywords: methods of crime investigation, criminalistic characteristics of crimes, crimes against justice, administration of justice.

